

DE FWE* EN DE DOMMEL

Joep Spronk (Heggeranklaan 12, 5643 BR Eindhoven)

Het inventariseren van planten op kilometerhok-niveau zoals FLORON dat vanaf 1989 organiseert en coördineert, is een activiteit die rond Eindhoven al vanaf 1980 uitgevoerd wordt.¹ Dat gebeurt in het kader van het regionale onderzoek naar de wilde en verwilderde flora door de Floristische werkgroep van de KNNV afdeling Eindhoven, kortweg de FWE.

Aanvankelijk was het de bedoeling de 'eigen' omgeving floristisch in kaart te brengen, omdat doorgaans op een onpraktisch tijdstip (bij voorkeur 's winters) en binnen een uitermate korte tijd (liefst binnen 8 weken) door overheden of belangengroepen recente informatie wordt gevraagd over een gebiedje of tracé. Aan 'recent' kan niet altijd gehoor worden gegeven: bij een complete inventarisatie van het geadopteerde gebied eens in de 10 jaar, lopen we voor een bepaald kilometerhok gemiddeld 5 jaar achter. Evenmin kan altijd van een klein terrein een overzicht gegeven worden, omdat alleen op speciaal verzoek vooraf een aparte lijst per deelgebied wordt aangelegd.

Gaandeweg bleek dat de leden van de werkgroep meer belangstelling ontwikkelden voor een complete inventarisatie voor hun eigen inzichten dan voor de aanvankelijke doelstelling. Omdat de gezamenlijke excursies doordeweeks plaatsvonden, was er volop ruimte om in het weekend aanvullend te inventariseren. Het collectief 'hokken' blijkt nu een aanvulling te zijn op het individuele werk: 1/3 deel gezamenlijk tegen 2/3 individueel werk. Het gezamenlijk werken heeft desondanks grote waarde: het uitwisselen van ervaringen en exemplaren, het elkaar deelgenoot maken van twijfels en eventuele oplossingen, het elkaar opvoeden in de methoden (hoe te inventariseren en wanneer een soort op te nemen en wanneer niet) en toch ook het aangenamen van het goede gezelschap.

*) Floristische werkgroep van de KNNV afdeling Eindhoven

Het wel en wee van de werkgroep laat zich het best in cijfers uitdrukken. Van de aanvankelijke 4 deelnemers zijn geen afvallers genoteerd. Door verhuizing is één van hen 'zeldzaam' geworden.

De 'wel'-kant telt 15 namen, de 'wee'-kant 5. De belangrijkste reden tot niet meer meedoen ligt in verhuizing, studie en werk. Vooral dat laatste is een lastig obstakel in het leven van een amateur. De keuze van het woord 'amateur' is niet toevallig: het aantal biologen in de werkgroep is bijna minimaal. De regio Eindhoven heeft dan ook geen naam hoog te houden voor opleiding en werk voor biologen.

Van de huidige werkgroepleden leveren er 10 ook individuele bijdragen voor FLORON en de Flora van Eindhoven. In totaal zijn in de periode 1990–1994 342 kilometerhokken onderzocht tegen 310 in de periode 1980–1989. Het aantal bezochte hokken per jaar is daarmee in de laatste vijf jaar verdubbeld ten opzichte van dat in de tien voorgaande jaren.

Er zijn waarschijnlijk verschillende redenen waarom de FWE een tamelijk hechte club is. Het aantal stug volhoudende stijfkoppen dat echt iets van de inheemse en lokale flora wil weten is behoorlijk groot. Persoonlijk vind ik het een charmante gedachte dat de jaarlijkse verslaglegging naar de werkgroepleden toe er zeer toe bijdraagt dat zij blijven komen. Inderdaad vinden we dat floristen niet alleen gegevens moeten aandragen, zij dienen minstens over hun eigen gegevens te kunnen beschikken.

De voorbereiding van het jaarlijkse verslag begint bij ons dan ook al in het veld bij het uitreiken van de streeplijst voor het hok. Wie streept, schrijft het hok-verslag, zo is de laatste jaren de afspraak. Dat stukje proza bevat een overzicht van de verschillende landschapselementen in het hok, met de daarin meest opvallende – of juist afwezige – soorten. Het totale verslag wordt uiteraard voorzien van alle soortmeldingen in de onderzochte hokken, van standaardberekeningen en van afbeeldingen. De resultaten van een groot aantal hokken samen leiden soms weer tot een omvangrijker verslaglegging, zoals het in 1994 verschenen rapport 'De Dommel van de grens tot Sint-Oedenrode'.²

Dommel

Het 'collectief' hokken wordt bij de FWE van oudsher rond een thema gedaan, bijvoorbeeld het vliegveld of een kanaal(deel). Zo werd in 1982 een groot aantal kilometerhokken onderzocht waar de Dommel doorheen stroomt. In 1992 besloten we het onderzoek te herhalen, ten eerste uit nieuwsgierigheid en ten tweede omdat 'het toch weer moest gebeuren'. Onderzocht werden de hokken stroomafwaarts tot en met Sint-Oedenrode. Het zuidelijkste deel op Nederlandse bodem was een jaar eerder tijdens een FLORON-kaderkamp geïnventariseerd. De rapportage, waarvan in onderstaande Tabel 1 de getalsmatige resultaten zijn vermeld, betreft 48 kilometerhokken.

Een vergelijking van de soorten in de twee inventarisatie-ronden levert de volgende selectie van opvallende resultaten.

Nieuw aangetroffen zijn: *Agrostemma githago* (Bolderik), *Carex pendula* (Hangende zegge), *Epilobium montanum* (Bergbasterdwederik), *Eranthis hyemalis* (Winterakoniet), *Najas minor* (Klein nimfkruid), *Picris hieracioides* (Echt bitterkruid), *Sisymbrium loeselii* (Spiesraket), *Taraxacum laevigatum* (Zandpaardebloem) en *Utricularia australis* (Loos blaasjeskruid).

Tabel 1. Overzicht resultaten inventarisatie Dommeldal 1991–1992

Categorie	Aantal soorten	Aantal vondsten	Gemiddeld aantal vondsten per hok
Wild/Ingeburgerd	644	11203	233
Adventief/Verwilderd	86	684	14
Rode-Lijstsoorten	39	104	2,2

Duidelijk vooruitgegaan zijn: *Allium ursinum* (Daslook), *Bidens cernua* (Knikkend tandzaad), *Puccinellia distans* subsp. *distans* (Stomp kweldergras), *Plantago coronopus* (Hertshoornweegbree), *Vulpia bromoides* (Eekhoorngras), *Ceratocarpus claviculata* (Rankende helmbloem), *Cochlearia danica* (Deens lepelblad) en *Portulaca oleracea* (Postelein).

Gelijk gebleven zijn de volgende, landelijk bijzondere soorten: *Elatine hexandra* (Klein glaskroos), *Veronica longifolia* (Lange ereprijs), *Myosurus minimus* (Muizestaart) en *Pedicularis palustris* (Moeraskartelblad).

Een achteruitgang is geconstateerd voor: *Carex lasiocarpa* (Draadzegge), *Cuscuta epithymum* (Klein warkruid), *Drosera rotundifolia* (Ronde zonnedaauw), *Galeopsis speciosa* (Dauwnetel), *Lysimachia thyrsoflora* (Moeraswederik) en *Juncus compressus* (Platte rus).

Verdwenen is *Orobanche rapum-genistae* (Grote bromraap).

Als de veranderingen worden gegroepeerd naar ecologische groepen³ zijn de resultaten bedroevend: een dramatische toename in de groepen van droge en voedselrijke vegetaties en een afname in de voedselarme en natte. Het tragische is dat het nog erger kan worden.

1. R. Rensen-Bronkhorst (red.), 1993. Atlas van de flora van Eindhoven. KNNV, afd. Eindhoven.
2. J. Spronk, 1994. De Dommel van de grens tot St.-Oedenrode, floristische inventarisatie 1992. Floristische Werkgroep KNNV, Eindhoven.
3. J. Runhaar, C.L.G. Groen, R. van der Meijden & R.A.M. Stevers, 1987. Een nieuwe indeling in ecologische groepen. *Gorteria* 13: 276–359.

Nawoord

De resultaten die in dit artikel worden besproken berusten op de inspanningen van vele honderden mensen die hun waarnemingen aan FLORON hebben doorgegeven. Zonder hen was deze publicatie onmogelijk geweest, zonder hen zou een organisatie als FLORON niet kunnen bestaan. Wij willen hier dan ook graag alle mensen hartelijk bedanken die tot nu toe aan de opbouw van het gegevensbestand van FLORON hebben meegewerkt. We hopen dat dit artikel hen stimuleert om door te gaan met de floristiek en dat er vele nieuwe waarnemers bij zullen komen.

1. C. L. G. Groen, M. Gorree, R. van der Meijden, R. Huele & M. van 't Zelfde, 1992. FLORBASE, een bestand van de Nederlandse flora, periode 1975–1990. Rapport Onderzoek Effecten Grondwaterwinning nr. 4. RIVM, Bilthoven.
2. R. van der Meijden, C. L. G. Groen, J. J. Vermeulen, T. Peterbroers, M. van 't Zelfde & J. P. M. Witte, 1995. Eindrapport FLORBASE-1. Leiden.
3. R. B. van den Bosch, 1850. Prodrum Flora Batavae I. Leiden.
4. L. Vuyck, 1901. Prodrum Flora Batavae, ed. II. I (1). Nijmegen.
5. C. A. J. A. Oudemans, 1859–1861. De Flora van Nederland. Haarlem.
6. W. F. R. Suringar, 1870. Handleiding voor het bepalen van de in Nederland wild groeiende planten. Leeuwarden.
7. H. Heukels, 1883. Schoolflora voor Nederland. Groningen.
8. J. W. C. Goethart, 1902. Plantenverbreidingskaartjes voor Nederland. DLN 7: 17–18.
9. J. W. C. Goethart & W. J. Jongmans, 1902. Plantenkaartjes voor Nederland. Leiden.
10. E. van der Maarel, 1971. Floratstatistieken als bijdrage tot de evaluatie van natuurgebieden. *Gorteria* 5: 176–188.
11. E. van der Maarel, 1971. Toelichting bij de florastatistiek. Gestencilde bijlage bij *Gorteria* 5, afl. 7–10. Zie noot 10.
12. J. Mennema, A. J. Quené-Boterbrood & C. L. Plate (red.), 1980. Atlas van de Nederlandse Flora, deel 1. Amsterdam.
13. J. Mennema, A. J. Quené-Boterbrood & C. L. Plate (red.), 1985. Atlas van de Nederlandse Flora, deel 2. Utrecht.
14. R. van der Meijden, C. L. Plate & E. J. Weeda, 1989. Atlas van de Nederlandse Flora, deel 3. Leiden.
15. E. J. Weeda, R. van der Meijden & P. A. Bakker, 1990. FLORON-Rode Lijst 1990. *Gorteria* 16: 2–26.
16. R. J. Bink, D. Bal, V. M. van den Berk & L. J. Draaijer, 1994. Toestand van de natuur 2. IKC-Rapport 4, Wageningen.
17. C. A. M. van Swaay & I. van Halder (red.), 1993. Jaarboek Natuur 1993. PGO-Flora en Fauna. Wageningen.
18. R. van der Meijden, 1993. Een praktijkvoorbeeld: Dotterbloem en Waterviolier. In: C. A. M. van Swaay & I. van Halder (red.), Jaarboek Natuur 1993: 28–35 (zie noot 17). Zie ook: R. C. M. J. van Moorsel & H. E. Barendregt, 1993. Dotterbloem en Waterviolier in Nederland. *Gorteria* 19: 33–44.
19. FLORON, 1994. Concepthandleiding Rode-Lijstproject. Leiden.
20. R. van der Meijden, 1994. European Botanical Files in Relation to the Safety of Genetically Modified Plants: A case Study in the Netherlands. In: Anonymus, Ottawa '92, The OECD workshop on methods for monitoring Organisms in the environment: 27–35. OECD Environment Monographs no. 90. Parijs.
21. F. T. de Vries, R. van der Meijden & W. A. Brandenburg, 1992. Botanical Files. A study on the real chances for spontaneous gene flow from cultivated plants to the wild flora of the Netherlands. Ministerie VROM – DGM – Directie Stoffen, Veiligheid, Straling, Publicatiereeks Risicobeoordeling Genetisch Gemodificeerde Organismen, Rapport nr. SVS/GGO/2. Leidschendam. Ook gepubliceerd als: Botanical Files. A study on the real chances for spontaneous gene flow from cultivated plants to the wild flora of the Netherlands. *Gorteria* Supplement 1. Leiden.
22. F. T. de Vries, R. van der Meijden & W. A. Brandenburg, 1992. Botanical Files on Lettuce. On the chances for gene flow between wild and cultivated lettuce (*Lactuca sativa* L. including *L. serriola* L., Compositae) and the generalized implications for risk-assessment of genetically modified plants. *Gorteria* Supplement 2. Leiden.
23. E. C. A. Bolsius et al., 1992. Naar een landsdekkend databestand. LKN-rapport 3. RPD, Den Haag.
24. J. P. M. Witte, C. L. G. Groen & R. van der Meijden, 1995. Toetsing van de verspreiding van ecotoopgroepen aan het LKN-bestand. Rapport Onderzoek Effecten Grondwaterwinning 14. RIVM, Bilthoven.

25. C.L.G. Groen, 1994. LKN in de gereedheid van de beleidsmaker: mogelijkheden, beperkingen en onderhoud. Lezing op het symposium 'Verbanden tussen bestanden', 9 december 1994.
26. FLORBASE is een bestand met plantesoort-waarnemingen op 1x1 km.-hokniveau. Naast losse waarnemingen en streeplijsten het het Rijksherbarium / Hortus Botanicus en van FLORON en daarmee samenwerkende vrijwilligersorganisaties, bestaat een groot deel van dit bestand uit gegevens die zijn verzameld door de provinciale diensten (alleen Friesland en Flevoland ontbreken).
De Bronhouders van FLORBASE zijn de volgende partijen:
 - A. *Provincies*
 - Provincie Groningen, Dienst RO
 - Provincie Drenthe, Dienst Ruimte en Groen
 - Provincie Overijssel, Hoofdgroep ROI
 - Provincie Gelderland, Dienst RWG
 - Provincie Utrecht, Dienst Ruimte en Groen
 - Provincie Noord-Holland, Dienst R&G
 - Provincie Zuid-Holland, Dienst Ruimte en Groen
 - Provincie Zeeland, Directie EROW
 - Provincie Noord-Brabant, Dienst RNV
 - Provincie Limburg, Dienst ROV
 - B. *Terreinbeherende organisaties*
 - Staatsbosbeheer
 - Natuurmonumenten
 - C. *Particulieren*
 - Rijksuniversiteit Leiden, Rijksherbarium / Hortus Botanicus
 - Stichting Floristisch Onderzoek Nederland
 - Werkgroep Florakartering Drenthe
 - Floristische Werkgroep Twente
 - Floristische Werkgroep KNNV Eindhoven
 - Natuurhistorisch Genootschap Limburg
27. J.P.M. Witte & R. van der Meijden, 1995. Verspreidingskaarten van de botanische kwaliteit in Nederland uit FLORBASE. *Gorteria* 21: 3–59.
28. F.H. Kloosterman & R. van der Meijden, 1994. Eindverslag digitalisering van het IVON-archief (historisch floristisch bestand) van het Rijksherbarium te Leiden. TNO-rapport 05 94-42B. Delft.
29. Th. A. Hattink, 1980. *Najas minor*: In: J. Mennema, A. J. Quené-Boterenbrood & C. L. Plate (red.), 1980. Atlas van de Nederlandse Flora, deel I. Amsterdam..
30. J.H.P. Bruinsma, 1994. Het voorkomen van *Najas minor* All. (Klein nimfkruid) in het Eindhovens Kanaal in 1992 en 1993. *Gorteria* 20: 18–27.
31. M.G. van Staveren & E.J. Weeda, 1980. *Wahlenbergia hederacea*. In: J. Mennema, A. J. Quené-Boterenbrood & C. L. Plate (red.), 1980. Atlas van de Nederlandse Flora, deel 1: 209. Amsterdam.
32. R. van der Meijden & W.J. Holverda, 1991. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 1988, 1989 en 1990. *Gorteria* 16: 125–147 (speciaal p. 146).
33. T. Denters, R. Ruesink & B. Vreeken, 1994. Van muurbloem tot straatmadelief. Wilde planten in en om Amsterdam. Utrecht.
34. W.B. Harm, J.P. Knaapenn & J. Roos-Klein Lankhorst (red), 1991. Natuurontwikkeling in de Centrale Open Ruimte. SC-DLO-rapport 138. DLO-Staring Centrum, Wageningen.
35. S.R.J. Jansen et al., 1993. Ontwerp-nota Ecosysteemvisies EHS. Kwaliteiten en prioriteiten in de ecologische hoofdstructuur van Nederland. Werkdocument IKC-NBLF nr. 48. Wageningen.

36. D. Bal, H.M. Beije, Y.R. Hoogeveen, S.R.J. Jansen & P.J. van der Reest, 1995. Handboek natuurdoeltypen in Nederland. Rapport IKC-Natuurbeheer nr 11. Wageningen.
37. Biodiversiteitsverdrag van Rio de Janeiro. Zie: L. Glowka, F. Burhenne-Guilmin & H. Synge, 1994. A Guide to the Convention on Biological Diversity. IUCN, Gland, Zwitserland.
38. J.P.M. Witte, C.L.G. Groen & J.G. Nienhuis, 1992. Het ecohydrologische voorspellings-model DEMNAT-2; conceptuele modelbeschrijving. CML-rapport 89. RIVM-rapport 714305007. RIVM, Bilthoven.
39. J.B. Latour & R. Reiling, 1991. On the move; concept voor een nationaal effecten model voor de vegetatie (MOVE). RIVM-rapport nr 711901003, Bilthoven.
40. N.J.M. Gremmen, 1987. Natuurtechnisch model voor de beschrijving en voorspelling van effecten van veranderingen in waterregime, op de waarde van een gebied, vanuit natuurbehoudsstandpunt, I: uitgangspunten en modelconcept. SWNBL-rapport 1e.
41. A. Barendregt & M.J. Wassen, 1989. Het hydro-ecologisch model ICHORS (versie s 2.0 en 3.0); de relaties tussen water- en moerasplanten en milieufactoren in Noord-Holland. Prov. Noord-Holland en RUU, Haarlem/Utrecht.
42. V. Noest, 1991. HYVEG, een interactiemodel hydrologie-vegetatie voor jonge duinvalleien. Rapport NV DZH, Den Haag.
43. Documenten van de Werkconferentie Netwerk Ecologische Monitoring, 16 februari 1995, RIVM/IKC-N, Bilthoven/Wageningen.
44. F. Klijn, 1988. Milieubeheergebieden. CML. Leiden.
45. G.P. Gongrijp, 1989. Nederland in vorm. Aardkundige waarden van het Nederlandse landschap. Achtergrondreeks Natuurbeleidsplan nr 5. Ministerie LNV & RIN, 's-Gravenhage/Leersum.
46. E.J. Weeda, 1990. Over de plantengeografie van Nederland. In: R. van der Meijden, Heukels' Flora van Nederland, ed. 21: 16–24. Groningen.
47. F. Adema, 1985. *Senecio inaequidens*. In: J. Mennema, A. J. Quené-Boterbrood & C. L. Plate (red.), Atlas van de Nederlandse Flora, deel 2: 287. Utrecht.
48. H. Haeupler & P. Schönfelder, 1988. Atlas der Farn- und Blütenpflanzen der Bundesrepublik Deutschland. Stuttgart.
49. E. Garve, 1994. Atlas der gefährdeten Farn- und Blütenpflanzen in Niedersachsen und Bremen. Naturschutz und Landschaftspflege in Niedersachsen 30 (1 + 2). Hannover.
50. A. Stewart, D.A. Pearman & C.D. Preston, 1994. Scarce Plants in Britain. Birmingham.